Notă introductivă

1. Obiectul și scopul acestui material

Prezentele note de curs reiau, restructurează și actualizează **întreaga materie a părții generale a dreptului penal**, în cele **șaptesprezece capitole** ale cursului — de la noțiunea și obiectul dreptului penal până la cauzele care înlătură consecințele condamnării.

Materialul reunește, într-un singur volum și în ordinea firească a capitolelor, cele două părți ale cursului de *Drept penal. Partea generală*, ale căror forme de referință erau actualizate la date diferite:

Partea	Capitole	Forma de referință a materialului de bază
Partea I — teoria generală a legii penale și a infracțiunii	I–XI	actualizată până în luna **octombrie 2019**
Partea a II-a — cauzele justificative și de neimputabilitate; sistemul sancționator; răspunderea penală	XII–XVII	actualizată până în luna **octombrie 2017**

Această deosebire de dată nu afectează unitatea volumului, dar are o consecință practică precisă: **casetele marcate *Atenție*** semnalează, pentru fiecare capitol, modificările legislative survenite **după forma de referință proprie acelei părți** — octombrie 2019 pentru Capitolele I–XI, octombrie 2017 pentru Capitolele XII–XVII. Întreaga jurisprudență obligatorie este însă redată integral, indiferent de data pronunțării, întrucât ea constituie, pentru fiecare instituție, cadrul de aplicare actual al textului legal.

Confruntarea cu forma Codului penal în vigoare la **10 septembrie 2026** și cu jurisprudența obligatorie publicată până la aceeași dată a impus rescrierea materiei pe trei paliere, dintre care numai primul este vizibil la o simplă lectură a textului legal.

2. Cele trei straturi ale actualizării

(a) Modificări legislative propriu-zise — intervenții ale legiuitorului asupra textelor Codului penal. Ele sunt mai numeroase în partea sancționatorie: extinderea imprescriptibilității răspunderii penale prin art. 153 alin. (2) lit. b) și c) C. pen., introducerea alin. (3^1) și (3^2) ale art. 91 C. pen., a alin. (2^1) al art. 83 C. pen., rescrierea art. 155 alin. (1) C. pen. prin O.U.G. nr. 71/2022, majorarea sumei corespunzătoare unei zile-amendă în art. 61 alin. (2) C. pen. În materia tratată de Capitolele I–XI ele sunt mai puține, dar unele sunt

de fond: rescrierea integrală a art. 180 C. pen. („Mijloace de plată fără numerar”, cu introducerea noțiunii de *monedă virtuală*), completarea art. 182 C. pen. cu litera f), introducerea alin. (2) și (3) ale art. 186 C. pen. privind modul de calcul al fracțiilor de majorare și de reducere, precum și completarea art. 9 alin. (3) C. pen. cu termene pentru emiterea autorizării procurorului general. Toate sunt inventariate în **Anexa II**.

(b) Deciziile Curții Constituționale a României, care au eliminat din fondul activ al dreptului anumite soluții legislative ori le-au conferit un singur înțeles conform Constituției [art. 147 alin. (4) din Constituție]. Aceste decizii au, în materie penală, o forță practică cel puțin egală cu aceea a legii: o normă declarată neconstituțională încetează să mai producă efecte, iar o decizie interpretativă („constituțională în măsura în care…“) restrânge definitiv sfera de aplicare a textului. Patru dintre ele reconfigurează instituții centrale ale acestui volum: Decizia nr. 265/2014 (interdicția *lex tertia*), Decizia nr. 405/2016 (tipicitatea abuzului în serviciu), Decizia nr. 368/2017 (eliminarea condiției unității subiectului pasiv la infracțiunea continuată) și Decizia nr. 651/2018 (asimilarea deciziei de neconstituționalitate cu legea de dezincriminare).

(c) Dezlegările obligatorii ale Înaltei Curți de Casație și Justiție — decizii pronunțate în *recurs în interesul legii* (R.I.L.) și *hotărâri prealabile* pentru dezlegarea unor chestiuni de drept (H.P.), pronunțate de Completul specializat în materie penală. Potrivit art. 474 și art. 477 alin. (3) C. pr. pen., dezlegarea dată problemelor de drept este obligatorie pentru instanțe de la data publicării în Monitorul Oficial (R.I.L.), respectiv de la data pronunțării (H.P.). În materia aplicării legii penale în timp, a pluralității de infracțiuni și a prescripției, jurisprudența obligatorie a devenit indispensabilă: textul legal singur nu mai permite rezolvarea corectă a unei spețe.

> **De reținut.** Un curs universitar care ar prezenta numai textul legal, fără aceste două ultime straturi, ar oferi o imagine **formal exactă, dar practic falsă** a dreptului penal român. Din acest motiv, materialul integrează sistematic, pentru fiecare instituție tratată, jurisprudența obligatorie incidentă, iar **Anexa I** o regăsește într-un tabel sinoptic unic.

3. Structura volumului

Capitol	Materie	Sediul principal
I	Noțiunea, obiectul și scopul dreptului penal	—
II	Principiile fundamentale ale dreptului penal	art. 1–2 C. pen.; art. 15, 16, 23 din Constituție

Capitol	Materie	Sediul principal
III	Izvoarele dreptului penal. Norma penală. Interpretarea	art. 173 C. pen.; art. 236–244 din Legea nr. 187/2012
IV	Raportul juridic penal și faptele penale	art. 15 alin. (2) C. pen.
V	Aplicarea legii penale în timp	art. 3–7 C. pen.; art. 3–23 din Legea nr. 187/2012
VI	Aplicarea legii penale în spațiu	art. 8–14 C. pen.; Legea nr. 302/2004
VII	Infracțiunea. Trăsături, structură, conținut	art. 15–17 C. pen.
VIII	Formele infracțiunii intenționate. Tentativa	art. 32–34 C. pen.
IX	Unitatea de infracțiune	art. 35–37 C. pen.
X	Pluralitatea de infracțiuni	art. 38–45 C. pen.
XI	Pluralitatea de infractori. Participația penală	art. 46–52 C. pen.
XII	Cauzele justificative și cauzele de neimputabilitate	art. 18–31 C. pen.
XIII	Sancțiunile de drept penal. Pedepsele. Măsurile de siguranță. Sancțiunile aplicabile minorilor	art. 53–73, 107–112¹, 113–134 C. pen.
XIV	Individualizarea judiciară a executării pedepsei	art. 80–106 C. pen.
XV	Răspunderea penală. Criteriile de individualizare. Circumstanțele	art. 15 alin. (2), 74–79 C. pen.
XVI	Cauzele care înlătură răspunderea penală	art. 152–159 C. pen.
XVII	Cauzele care înlătură ori modifică executarea pedepsei; cauzele care înlătură consecințele condamnării	art. 160–171 C. pen.

Fiecare instituție este tratată după o schemă constantă:

- **sediul materiei** — textul legal în vigoare, reprodus fidel;
- **noțiune, natură juridică, condiții**;
- **comparație cu reglementarea anterioară** (Codul penal din 1969), acolo unde comparația prezintă interes practic — fie pentru situațiile tranzitorii încă nesoluționate, fie pentru înțelegerea opțiunii legiuitorului actual;
- **casete de jurisprudență obligatorie**, distinct marcate;
- **probleme controversate, aplicații și teme de verificare**.

4. Convențiile de marcare

Deciziile obligatorii sunt prezentate în casete distincte:

> **[C.C.R.]** — decizie a Curții Constituționale a României. Se indică numărul, data, publicarea și, esențial, *dispozitivul*, întrucât numai acesta, împreună cu considerentele care îl susțin în mod necesar, este general obligatoriu.
>
> **[R.I.L.]** — decizie a Înaltei Curți de Casație și Justiție pronunțată în recurs în interesul legii. Obligatorie pentru instanțe de la data publicării în Monitorul Oficial; nu produce efecte asupra hotărârilor deja pronunțate.
>
> **[H.P.]** — hotărâre prealabilă pentru dezlegarea unei chestiuni de drept, pronunțată de Completul specializat în materie penală al Înaltei Curți. Obligatorie de la data pronunțării, atât pentru instanța care a formulat sesizarea, cât și pentru toate celelalte instanțe.
>
> **[C.J.U.E.]** — hotărâre a Curții de Justiție a Uniunii Europene, în măsura în care produce efecte directe asupra aplicării legii penale române.

Celelalte casete marchează, respectiv: **Atenție** — o modificare legislativă survenită după forma de referință a materialului ori o capcană de text; **Comparație** — o confruntare cu Codul penal din 1969; **De reținut** — o regulă de metodă, o distincție esențială sau o eroare frecventă.

Aparatul de note

Materialul cuprinde **note de subsol** care trimit la literatura de specialitate apărută **din anul 2020 până în prezent** — tratate, cursuri universitare, manuale, comentarii pe articole, lucrări colective, monografii și articole din reviste de specialitate. Notele nu au caracter exhaustiv: ele semnalează, pentru fiecare instituție, lucrările în care problema este dezvoltată ori controversată.

Trimiterile la tratate, cursuri și comentarii sunt făcute, de regulă, **fără indicarea paginii**, întrucât privesc tratarea instituției în ansamblu, iar edițiile se succed cu rapiditate. Toate lucrările citate sunt reluate, grupate pe categorii, în **Anexa IV — Bibliografie selectivă (2020–2026)**.

Acolo unde o decizie a fost pronunțată sub imperiul Codului penal din 1969, dar prezintă relevanță pentru interpretarea textului actual, acest lucru este semnalat expres. Distincția este importantă: o dezlegare dată unui text abrogat nu mai este *obligatorie*, dar poate rămâne *pertinentă* atunci când soluția legislativă a fost preluată identic.

5. Firul conducător al volumului

Materia se organizează în jurul unei singure întrebări: **dacă o faptă concretă atrage răspunderea penală și, în caz afirmativ, care este sancțiunea**. Răspunsul se construiește în cinci trepte succesive, care sunt chiar ordinea capitolelor:

1. **Ce este legea penală și de unde provine** — Capitolele I–IV;
2. **Care lege penală se aplică**, în raport cu timpul (Capitolul V) și cu spațiul (Capitolul VI);
3. **Ce este infracțiunea** și în ce formă se prezintă: trăsăturile esențiale (Capitolul VII), fazele de desfășurare (Capitolul VIII), unitatea (Capitolul IX), pluralitatea de fapte (Capitolul X), pluralitatea de făptuitori (Capitolul XI);
4. **Este fapta justificată ori neimputabilă** — Capitolul XII;
5. **Ce sancțiune se aplică**, cum se individualizează (Capitolele XIII–XV) și dacă a intervenit o cauză care înlătură răspunderea penală (Capitolul XVI) ori executarea pedepsei și consecințele condamnării (Capitolul XVII).

Această ordine nu este una didactică arbitrară: ea reflectă structura art. 15 alin. (1) C. pen. și logica sistemului sancționator. Inversarea ei — de pildă, discutarea vinovăției înaintea tipicității ori a antijuridicității — conduce, aproape invariabil, la erori de soluție. **Anexa III** reia această ordine sub forma unei liste de verificare aplicabile oricărei spețe.

6. Avertisment metodologic privind aplicarea legii în timp

Aproape întreaga materie este dominată de o problemă transversală: **aplicarea legii penale mai favorabile**. Trei repere sunt indispensabile de la bun început.

(a) Interdicția *lex tertia*. Prin **Decizia nr. 265 din 6 mai 2014**, Curtea Constituțională a stabilit că dispozițiile art. 5 C. pen. sunt constituționale **numai în măsura în care nu permit combinarea** prevederilor din legi succesive în stabilirea și aplicarea legii penale mai favorabile. Legea mai favorabilă se determină și se aplică **global**, în ansamblul ei, iar nu pe instituții autonome (Capitolul V).

(b) Asimilarea deciziei de neconstituționalitate cu legea de dezincriminare. Prin **Decizia nr. 651 din 25 octombrie 2018**, Curtea Constituțională a constatat neconstituțională soluția legislativă din art. 4 C. pen. care nu asimilează efectele unei decizii prin care se constată neconstituționalitatea unei norme de incriminare cu efectele unei legi penale de dezincriminare. Consecința practică este considerabilă: decizia Curții produce, în privința faptei incriminate prin norma cenzurată, efectele art. 4 C. pen. (Capitolele V și VII).

(c) Natura substanțială a normelor privind prescripția. Prin **Decizia nr. 67 din 25 octombrie 2022**, Înalta Curte a stabilit, în procedura hotărârii prealabile, că normele referitoare la întreruperea cursului prescripției sunt **norme de drept penal material (substanțial)**, supuse principiului activității legii penale prevăzut de art. 3 C. pen., cu excepția dispozițiilor mai favorabile, potrivit principiului *mitior lex* consacrat de art. 15 alin. (2) din Constituție și de art. 5 C. pen. Această calificare este cheia întregii problematici a prescripției în perioada 2018–2022, tratată pe larg în Capitolul XVI, unde este analizată și intervenția Curții de Justiție a Uniunii Europene prin hotărârile *Lin* și *Lin II*.

Materialul este actualizat în raport cu forma Codului penal în vigoare la data de 10 septembrie 2026 și cu jurisprudența obligatorie publicată până la aceeași dată.

Capitolul I. Definiția, obiectul, scopul și locul dreptului penal în sistemul dreptului românesc

§ 1. Definiția dreptului penal

1.1. Dreptul penal ca ramură de drept

Dreptul penal este acea **ramură a sistemului de drept românesc** care cuprinde totalitatea normelor juridice prin care se arată în ce condiții o faptă constituie infracțiune, felul acestor infracțiuni, sancțiunile care se aplică în cazul comiterii lor, precum și răspunderea penală, în vederea apărării ordinii de drept.[1]

Acest ansamblu de norme este structurat în jurul celor **trei instituții fundamentale**: *infracțiunea*, *sancțiunile de drept penal* și *răspunderea penală*.

Ca ramură de drept, dreptul penal are două părți componente:

- **partea generală** — norma penală, infracțiunea, sancțiunile penale și răspunderea penală;
- **partea specială** — incriminarea fiecărei infracțiuni în parte.

Legătura dintre ele este organică: normele generale se aplică *prin mijlocirea* celor speciale, iar normele speciale nu pot fi înțelese fără cele generale. Studierea lor ca discipline distincte răspunde unei necesități exclusiv didactice; **nu există două drepturi penale**, după cum nu există două drepturi procesual penale.

1.2. Știința dreptului penal

Știința dreptului penal cuprinde ansamblul de idei, teorii și concepții cu privire la dreptul penal și instituțiile sale. Ea este, la rândul ei, unică.

Existența unor raporturi între dreptul penal și celelalte ramuri de drept determină raporturi similare între știința dreptului penal și:

- **științele juridice normative** — drept procesual penal, drept constituțional, drept civil, drept administrativ, dreptul muncii;

---

[1] Pentru definițiile propuse în doctrina recentă, a se vedea C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, ed. a VI-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2025; N. Neagu, *Drept penal. Partea generală*, ed. a IV-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2025; M.A. Hotca, R.F. Geamănu, *Manual de drept penal. Partea generală*, ed. a V-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2025.

- **științele nenormative** — criminologia, criminalistica, psihologia și psihiatria judiciară, penologia și știința penitenciară, medicina legală.

1.3. Accepțiunile conceptului

Distincția	Conținut
drept penal **material (substanțial)** / **formal (procesual)**	dreptul penal ca ramură / dreptul procesual penal, ca sistem de norme care reglementează procesul penal
drept penal **pozitiv** / **natural**	normele juridice în vigoare / starea ideală care orientează conștiința socială
drept penal **obiectiv** / **subiectiv**	sistemul de norme / puterea recunoscută unui subiect de a pretinde altuia o anumită conduită

§ 2. Obiectul dreptului penal

Obiectul dreptului penal este format din **raporturile sociale de apărare împotriva criminalității**, care se nasc între stat și infractor sau făptuitor ca urmare a comiterii unei fapte prevăzute de legea penală.[2]

Doctrina distinge trei categorii de relații, toate constituind obiect al dreptului penal:

- **relațiile de apărare socială** — normele penale arată faptele periculoase și sancțiunile aplicabile;
- **relațiile de represiune penală** — relațiile de conflict, născute din săvârșirea infracțiunii;
- **relațiile de conformare** — care se nasc din chiar momentul intrării în vigoare a legii penale, prin adresarea preceptului către toți destinatarii.

Ultima categorie este cea care conferă dreptului penal **rolul său preventiv**. O relație de conformare se poate transforma într-o relație de conflict între stat și infractor, care impune restabilirea ordinii de drept.

> **De reținut.** În dreptul penal român are prioritate funcția *preventiv-educativă*; funcția sancționatoare intervine numai atunci când valorile sociale ocrotite au fost efectiv lezate. Obiectul dreptului penal nu se reduce, așadar, la relațiile de conflict.

[2] A se vedea I. Pascu, A.S. Uzlău, Gh. Muscalu, *Drept penal. Partea generală*, ed. a 5-a, Ed. Hamangiu, București, 2023; Al. Boroi, *Drept penal. Partea generală*, ed. a 6-a, Ed. C.H. Beck, București, 2024.

§ 3. Scopul dreptului penal

Sub Codul penal din 1969, scopul era definit expres în art. 1: „legea penală apără împotriva infracțiunilor România, suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept".

Codul penal în vigoare nu mai definește scopul legii penale. Opțiunea legiuitorului se explică prin trei argumente:

1. enumerarea valorilor sociale avea, oricum, caracter **exemplificativ**, valorile neenumerate fiind sintetizate prin sintagma „întreaga ordine de drept";
2. pentru a cunoaște valorile ocrotite trebuie apelat, în realitate, la **toate normele de incriminare**, indiferent de sediul lor — Codul penal, legile penale speciale, legile nepenale cu dispoziții penale;
3. nu a existat tradiție de reglementare nici în legislațiile române anterioare, nici în codurile penale moderne europene (francez, german, italian, spaniol).

În concluzie, chiar în absența unei definiții legale, legea penală apără interesele tuturor membrilor societății, iar dreptul penal are un rol activ în apărarea și consolidarea ordinii de drept.

---

§ 4. Dreptul penal — instrument al politicii penale

Politica penală face parte din politica generală a statului și privește măsurile și mijloacele adoptate în vederea prevenirii și combaterii fenomenului infracțional într-o perioadă determinată.

Ca instrument al politicii penale, dreptul penal are trei sarcini:[3]

- să asigure **prevenirea** infracțiunilor, prin incriminarea faptelor periculoase și prin stabilirea sancțiunilor;
- să asigure **cadrul legal** al funcției de apărare socială — atât pentru ocrotirea valorilor sociale, cât și pentru protejarea făptuitorului împotriva abuzurilor organelor statului;

---

[3] Pentru raportul dintre dreptul penal și politica penală, a se vedea L.V. Lefterache, *Drept penal. Partea generală. Curs pentru studenții anului II*, ed. a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2024; C.I. Tudor, „O scurtă analiză comparativă a funcțiilor pedepsei. Perspective ale doctrinei penale și doctrinei ecleziastice", în *Analele Universității din București — Drept (AUBD — Forum juridic)*, nr. 2/2025.

- să **protejeze și să dezvolte** valorile consacrate de Constituție: statul de drept, drepturile fundamentale, proprietatea.

> **De reținut.** Dreptul penal nu apără societatea *împotriva* infractorului, ci apără deopotrivă societatea și pe cel acuzat: principiul legalității, prezumția de nevinovăție și garanțiile procesuale sunt tot atâtea limite pe care statul și le impune sieși.

---

§ 5. Trăsăturile specifice ale dreptului penal

a) Subiecții raporturilor — raporturile juridice se nasc între **stat** și persoanele care săvârșesc fapte prevăzute de legea penală.

b) Specificul sancțiunilor — sancțiunile de drept penal diferă de orice alte sancțiuni juridice; ele au un dublu rol, preventiv-educativ și sancționator, și sunt aplicate **numai de instanțele de judecată**, în cadrul procesului penal.

c) Specificul scopului — dreptul penal apără valorile sociale împotriva celor mai grave fapte antisociale.

d) Apartenența la dreptul public — dreptul penal instituie raporturi de putere sau de autoritate, iar regulile de conduită sunt **imperative**.

e) Caracterul unitar — deși normele penale sunt răspândite în Codul penal și în numeroase acte normative extrapenale, dreptul penal rămâne unitar.

Această din urmă trăsătură își găsește temeiul în definiția legală a legii penale:

> **Art. 173 C. pen.** Prin lege penală se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice, ordonanțe de urgență sau alte acte normative care la data adoptării lor aveau putere de lege.
>
> **Comparație cu reglementarea anterioară.** Art. 141 C. pen. 1969 definea legea penală ca fiind „orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi sau decrete". Formularea intrase în conflict cu Constituția din 1991, care rezervă legii organice reglementarea infracțiunilor, pedepselor și regimului executării acestora. Contradicția a fost eliminată prin art. 173 C. pen., care enumeră limitativ sursele de exprimare juridică a legii penale.
